

Eörsi István

KÍNOS EPIZÓD

Nagy Vince nyugdíjas rajztanár reggelente pontosan fél hatkor ébredt a széles hitvesi ágyban. Nyitott szemmel várt, míg a reggeli újság be nem esett a leveléresen, ekkor kicsoszogott érte, bevonult a WC-be, és ceruzával a kezében böngészni kezdett. Negyed hétkor felébresztette lányát, aki a Konzervértékesítő Vállalatnál gépirónói minőségben tevékenykedett, majd újból elaludt. Felesége — szintén nyugdíjas pedagógus, szakmáját tekintve tornatanárnő — fél nyolc felé ébredt, kezébe vette a kettőjük közé gondosan letett újságot, és folytatta a böngészést. Reggelinél a lágytojtás mellett megvitatták a napi teendőket.

Ismerőseik mindig rájuk hivatkoztak, ha valaki kétségbe volt, hogy lehetséges jó házasság a nap alatt. A veszekedés, de még a szóváltás is fehér holló volt náruk. Egyetlen bánatot ismertek, ez köztösen sújtotta őket és közösen harcoltak is ellene: kicsi volt az otthonuk. Alig fértek el hárman az egyszobás lakásban, amelyet 1956 végén hagyott rájuk az asszony disszidens húga. Az utolsó évtizedben, amikor a Pestre költöztek, kétszobás szolgálati lakásuk volt egy diákotthonban, de mivel ősszel nyugdíjba vonultak, előbbutóbb nyilvánvalóan át kellett adniuk otthonuknak a terepet.

Az új lakás nagyon szép környéken feküdt, a Szabadság-hegy oldalában, a közlekedés, a levegő és a kilátás pompás volt, a kis fürdőszobában remek boyler pompázott, az ajtó és ablakok kitűnően zártak — mindazonáltal már a költözködés is bosszúsággal kezdődött: a nagy, kétszemélyes ágy alig akart beférni az ajtón, a bútorok egyrésze pedig egyszerűen kívülre került. A könyvek többségét kénytelenek voltak az ágy alatt tárolni, mert a kis falfelületet csaknem teljesen magának követelte a két széles ruhaszekrény, és a díszes komód, amelyet még az asszony húga hagyott hátra. Azzal az elhatározással kezdtek meg új életüket, hogy nemcsak a változtatnak rajta. Eltölköltségük az évek során csak fokozódott, mivel lányuk dundi és életerős hajadonná serkent, és fejtett idomai némán is szüntelenül figyelmeztették a szülőket arra, hogy ideje volna már udvarlókat fogadnia. Igenám, de hol? A túlzófiolt és szükségképpen állandóan zilált lakás csak elijesztené a rendesebb fiúkat. Nagy Vince és neje rémülten gondolt arra, hogy Zsuzsa lányuk a szűkös körülmények következtében elvadul az emberek és különösképpen a férfiakól, ebben az átmeneti és sohasem tartós életkorban, és a végén még partában marad.

Igy hát érthető, hogy a lakáskeresés egyenesen szenvedélyüké vált. Reggeli után az asszony négy példányban kartonokra gépelte a használhatóknak látszó hirdetéseket. Az egyik példányt odaadta férjének, aki az új állomásokat bejelölte óriási Budapest-térképére, amelyet saját kezűleg rajzolt meg minden hónap elején. A másodikikat elhelyezte alfabetikus sorrendben elrendezett katalógusába, és e munka folyamán kiselejtezettek azok a címek, amelyek korábbi hirdetéseiben már szerepeltek. A harmadik példányt kettészortírozva elhelyezte a »Feltétlenül megnezendő«, illetve az »Esetleg megnezendő« felirattal ellátott dossziében. A negyedikét egyelőre elvette.

Közben a férfi a térkép alapján elkészítette aznap, legracionálisabb útitervüket. Az asszony a fontossági sorrendre vagy a kiselejtezett kartonokra hivatkozva módosítási javaslatokat tett, amelyekre férje rendszerint vita nélkül elfogadott. Utána megírtak egy-két tudakozó levelet, főként olyan címekre, ahol nem rajzolódtól ki világosan a hirdető fél kereslete vagy kinalata, majd megebedeltek és lefeküdtek pihenni. Négy óra felé fölkeltek, és megindultak napi útjukra. Leányuk rendszerint elkísérte őket. Este hazatértek, vacsora közben értékelték tapasztalataikat, az alfabetikus kimutatóban minden egyes újonnan feldolgozott adatot tömör megjegyzésekkel vagy jelekkel látták el, majd az eddig érintetlen negyedik karton-

szorozatból kiemelték néhány darabot, amelyet az »Újból meglátogatni« felirattal dossziében helyeztek el. Amikor mindezzel elkészültek, holtfáradtan az ágyba zuhantak. Sohasem szedték altatót. E napirend csak kedden és csütörtökön módosult: ekkor ugyanis ők fogadták délután a látogatókat, természetesen kizárólag olyanokat, akik mögött viráthatatlanul komolyan veendő kétszobás lakás lehetősége csillogott.

Rendeteg érdekes lakást láttak az évek során. Legalább negyvenszer foglalkoztak komolyan a csere gondolatával, de a legtöbb esetben hamar el kellett ejteniük a tervet. Vagy a partnereknek nem felelt meg az ő lakásuk, vagy huszonöt-ezer forintnál többet kellett volna ráfizetniük, márpedig nekik éppen ennyi volt a bankban. Azonban öt olyan eset is adódott, amikor már a részletek alapos és beható megbeszélése után léptek vissza. Egyszer kissé túl szűknek találták az ablakokat, másszor kissé tagasnak, és ennek következtében az egyik lakást túl sötétnek, a másikat pedig átfűthetetlennek ítélték, a harmadik túl messze feküdt Zsuzsa munkahelyétől, a negyedik — egyébként csodálatosan jó beosztású — lakásra tél elején bukkantak rá, és a bútor, és önmaguk kímélése végett várni akartak a költözéssel tavaszig, mire partnerük faképénél hagyta őket. Az ötödik esetben már a részletekben is megállapodtak, de amikor éppen alá akarták írni, a szomszéd lakásban felvikkantott egy kutya. Nagy Vince letette a tollat, és megérdeklődte, hogy ugyebár a szomszédok csak látogatóba és elvéve fogadnak ebeket? Amikor ügyfelek zavartan magyarázni kezdte, hogy a kutya állandó lakos ugyan a házban, de csak a legtrikábban hallatja egyébként szépcsengető hangját, Nagyék természetesen visszaléptek, mert — úgymond — inkább megvárnák, még egy ideig szűkecskén, csak fenevadak nélkül, csöndben élhessenek.

A házaspár közös célok által összekovácsolt, tartalmas életét egy reggelen különös örömhír bolygatta fel: Zsuzsa lányuk bejelentette, hogy a jövő héten Galgamácsára költözik, mivel férjhez megy a vállalat ottani kirendeltségének vezetőjéhez, egy jó keresetű és nem is idős jogászhoz. Utólag már nem tartották olyan meghökkenőnek ezt a bejelentést: felesébből időben megbeszéléseket többször is meg akarta zavarni.

Közbevetésével, mintha valami galgamácsai embert is emlegetett volna, de sajnos, mindig a legrosszabbkor. Az is eszébe jutott, hogy Zsuzsa körülbelül fél év óta hol túlórázásra, hol pedig KISZ-munkára hivatkozva elmaradozott a délutáni látogatásokról. A szülők ezt annak idején rendjénvalónak találták. Ahogy elgondolkoztak a történeteken, fájdalmas és csalódott szívvel magyarázatot találtak arra, amin régebben, nyilván kényelemszeretéből nem törték a fejüket: miként lebegették néhányszor cigarettafüst az üres szobában, amikor — pontosan nyolc órakor — hazaérkeztek délutáni látogatásukról. E felismerésből kis esti veszekedés kerekedett, Nagy Vince kiabált és az asztalt verdeste, felesége sírt és önmagát vádolta, amiért leánya szajha lett, Zsuzsa pedig a vállát vonogatta, majd kapta magát és elment hazulról. Amikor éjfél táján hazaért, a szülők már kedvesen fogadták: időközben ugyanis megvisszavoltak egymást azzal, hogy mégsem történt végzetes baleset, házasság, sőt, jó parti lett a doigból.

A férjhezmenést követő első időben még nem mutatkozott meg nagyon a baj: a lakáscsere időszerűtlenné vált ugyan, de a lány magával vitte ágját, néhány székét, és nagynénje kommodját is, úgyhogy kissé berendezkedhettek. A megcsappant könyvtárolmány — Zsuzsa szerencsére a könyvek egy részétől is megszabadította őket — kikerült az ágy alól, az egész szoba szellősebbé, lakályosabbá vált. Gyermekek örömmel élvezték, hogy végre meghívhatják néhány ismerő-

süket, és kényelmesen körül tudják ülni az asztalt. Délutánként nagy sétákat tettek a városban, néhány ház előtt megálltak, felidéztek a benne lapuló ismerős lakásokat, amelyekről immár örökre le kell mondaniuk. Néhány kedvenc helyükhöz — például a széles ablakos vagy a kutya-melletti lakáshoz — hetente visszatértek, minden alkalommal részletesen megvitatták összes előnyeit és egyetlen, tragikus hátrányát.

A legnehezebbek a reggelek voltak. A férfi szokásból felébredt fél hatkor, de a bedobott újság koppanása már nem pezsdítő feszültséget, hanem valami sivárságot váltott ki belőle. Egy ideig még kicsoszogott érte, a hirdetési oldal látán azonban összeszorult a szíve. Az újság más rovatai felé próbált orientálódni, de a politika untatta, a karikatúrák pedig felingerelték benne az alvó rajztanárt. Két hónap múlva már nem újította meg az előfizetést, anyagi okokra hivatkozva, de azért továbbra is felébredt reggel. Szörnyű volt lemondania a jól ismert neszről.

Sajnos, az anyagi nehézségek nemcsak ürügyként jelentek: leányuk fizetését nehezen nélkülözték, régebbi, gyér tartalékaik elfogytak, a huszonöt ezer forinthez pedig babonás makacsággal nem akarták hozzányúlni: mit lehet tudni, jó egy kis tartalék a bankban. Az asszony elhatározta, hogy takarékoskodni fognak. Férje helyeselte ezt, de az első reggelen, amikor megszokott két lágytojtásából az egyik elmaradt, váratlan mélységekbe olyan düh tört ki belőle, amelyet egyikük sem tartott lehetségesnek: földhözvágott egy tányért, és az egyszem lágytojtást kihajította az ablakon. Felesége üveges szemmel meredt rá, majd kétségbeesetten felzokogott.

Ettől a pillanattól kezdve minden rohamos bomlásnak és romlásnak indult. A bajt tetézték, hogy esős időszak köszöntött be, a sétákról le kellett mondaniuk. Naphosszat ülték egymás mellé zárva, mint a rabok. Az asszony hébe-hóba olvasott, de a férfinak hamar megfájdult a szeme. Ki-kínézegettek az ablakon, tettekvettek a szobában és hallgattak. Az étkezések rendjét és a költségvetés problémáit megvitatták ugyan, de ezek a beszélgetések egyre gyakrabban toroklottak szóváltásba. Nagy Vince egy ízben kirohant a szemetelő esőbe, hogy meg ne üsse a feleségét.

Amikor újból kiderült az idő, meghökkenve vették észre, hogy nincs már kedvük a közös sétákhoz. Ezt természetesen nem ismerték be hangosan, egyszer-kétszer még ki is ballagtak a környékre, de valahogy lusták voltak ahhoz, hogy az ismerős házak előtt elmondják az ismerős mondatokat. Ingerülten érkeztek haza a költségvetési okokból megcsappant ebédhez.

A veszekedés lassacskán állandó életformájukká vált; minden alkalmas volt arra, hogy botránnyal robbantson ki: egy ízben a férfi körnével beszakította a csaknem új fogkrémes tubust, máskor a nő vasalás közben kissé megpörkölte férje hálóingét. Szinte törvényszerűnek bizonyult, hogy ahányszor egyikük szelőlőtteni akart, a másik éppen fázott. Az esti lámpagyújtás időpontja körül napirendszerről visszaterő tusa dült, az asszony rendszerint olvasni akart, a férfi pedig inkább pihentette volna romló szemét a félhomályban; az is előfordult azonban, hogy a férfi rajzolgatni szeretett volna, és ilyenkor felesége ellenezte a túl korai kivilágítást, a növekvő villanyzárlatra hivatkozva.

Néhány hónap múlva Nagy Vincének véletlenül sikerült két magántanítványt szereznie — általános iskolai diákokat, akik összel be szerettek volna jutni a képzőművészeti gimnáziumba. Délutánként heti háromszor eljárt hozzájuk. Ez a külön-foglalatosság kissé csökkentette a házaspár közti feszültséget: a váratlan keresetből vissza lehetett hozni a második lágytojtást az elsüllyedt múltból, és egyéb apró reformokat hajthattak végre öregek életvitelükön. Felsza-

badítóan hatott az is, hogy nem voltak minden nap reggeltől estig egymáshoz láncolva; elvéve még újságot is valójuk is akadt. A javulás azonban átmenetinek bizonyult; ugyanis valamelyik este Nagy Vince hazafelé jövet találkozott egyik régi és szintén nyugállományban éldegélő kollégájával, aki meginvitálta a közeli vendéglőbe egy pohár sörre. Nagy Vince sem akart adós maradni, szerencséséje — vagy balszerencséséje — óradíjat épp aznap kapta meg, így hát a poharak egymás után tetek és ürültek. Pityókosan és több óras késéssel hazafelé dülöngélve eltökölte, hogy leszámol hazug életével. Rendet teremt. Elvégre ő a férfi a házban, a különkereset is teljesen az övé, nem akar utolsó éveiben egy savanyú asszony mellett teljesen besavanyodni. Homályosan és váratlanul emlékezetébe ötlött, hogy fiatal korában önálló kiállítás rendeztek a rajzaiból Marosvásárhelyen. Nagy garral nyitott be az ajtón, felesége az asztalnál könyökölt, fejét két tenyere közé szoritva. Vince látán felnyögött, majd elfedte szemét. A férfi úgy érezte, minden ereje és elszántsága kiszáll belőle. »Ne haragudj, Sári!« — motyogta —, »többé nem fog előfordulni«, és ruhástól elnyúlt az ágyon.

Mégis egyre gyakrabban fordult elő. A második lágytojtás ismét elúszott. A veszekedésben már szünetet sem tartottak. Nagy Vince kezdett el-eljárógatni olyan napokon is, amikor nem tanított. Eleinte naiv ürügyeket eszelt ki, később már erről is lemondott. Felesége ilyenkor sztrájkot hirdetett, nem volt hajlandó főzni és mosogatni. Nagy Vince ezért olykor kénytelen-kelletlen pogácsát rendelt a sörhöz, majd később a cseresznyepálinkához, és amikor hazaérkezett, a főzőfülkében, a napok óta mosatlan edények között találta feleségét, aki kenyérhajat rágcsált.

Egy idő múlva a trafikosné közveifésével az a kőszá hirtűt az asszony felébe, hogy állítólag egy ifjabb korosztálybeli és nem példamutató erkölcsöeiről ismert hölgy is meg szokott fordulni Nagy Vincének törzsasztalánál. A gyanút valószínűsítette, hogy az a korhely már a takarékbetétkönyvhöz is hozzá akart nyúlni, ez azonban szerencsére az asszony nevében volt. Nagyné viszonzásul a takarítást és az ágyazást is felfüggesztette azokon a napokon, amikor férje eltávozott hazulról. A helyzetet még tovább rontotta, hogy néhány értékesebb kötetű könyv és cseccsebecse eltűnt a lakásból. Nagy Vince ettől kezdve nem távozhatott anélkül, hogy ne kellett volna motozási kísérletek ellen védekeznie, aktatásakája pedig egy pillanattal sem volt biztonságban. Ilyenkor persze mindig iszonyatos fel-fordulás támadt, és reprodukálhatatlan szóváltások röpöködtek a szűk csatater föltől.

Nem lehet kiszámítani, hova fajult volna ez a házasság, ha egy este kisírt szemmel és két hasas bőrdönddel be nem állít hozzájuk Zsuzsa lányuk. Véletlenül mindketten otthon voltak. »Visszafogadtok?« — kérdezte líhege —, »ez egy szerényeteg, csoda, hogy két évet kibírtam«. A szülők egymásra néztek, majd lányuk nyakába borultak, közrefogták és simogatni kezdték. Ez meg csak beszélt és beszélt, sírt, panaszkodott, ügyet sem vetve a piszókra és rendtelenségre, sem szülei elhanyagolt állapotára. Ők pedig némán álltak mellette és hallgatták, miközben rég nem ismert, mennyi béke költözött a szívükbe.

Nagy Vince másnap beszüntette rajz-órát és előfizetett megszokott újságjára, amelyben rögtön apróhirdetést helyezett el a lakás-rovatba. Kétszobás lakást kerestett egyszobásért, ráfizetéssel. Egy hét múlva megérkeztek a lány bútorai, könyvei, helyreállt a régi zsúfoltság és a régi napirend: a férfi pontosan fél hatkor ébredt, megvárta, amíg a reggeli újság bepotyan a leveléresen, és ezzel megkezdődött a Nagy-házaspár tevékeny munkanapja. Teljesen egymásra találtak újból. Egy ideig még lakásról lakásra járkálva — a lány most már sohasem jött velük — tétován célozgatott a közelmúltra, de nagyon hamar eljettették a témát. Néhány hónap alatt teljesen elfelejtették életüknek ezt a kínos epizódot. Legfeljebb úgy kísértett nagy ritkán emlékeikben, mint egy lidérces álom.